

Josep Palau i Fabre

EL CREXELLS DE PALAU I FABRE
(Textos inèdits)

Estudi introductori i edició,
Joan Cuscó i Clarasó

EDICIONS ENOANDA

ÍNDIX

Pròleg	1
El Crexells de Palau i Fabre	3
Notícia de Joan Crexells	23
Sobre Joan Crexells. Textos inèdits	52
Bibliografia	78

PRÒLEG

El poeta Josep Palau i Fabre (que tenia formació de filòsof), es va sentir atret per l'obra filosòfica i civil de Joan Crexells (que sempre es va sentir lligat al món de la literatura). Palau i Fabre i Joan Crexells van estudiar filosofia en la mateixa universitat, tot i que en èpoques i circumstàncies molt diferents, i, de la mateixa manera que Palau i Fabre sempre va tenir un peu en l'àmbit de la filosofia, Joan Crexells sempre va destacar en les assignatures de llengua i de literatura i va fundar revistes literàries. Ambdós van fer estudis a Dret i van ser amics, per exemple, de Josep Mª Capdevila.

Vistos aquests punts en comú i aquestes coincidències (més o menys anecdòtiques), tot seguit, volem presentar-los un conjunt de textos, fins avui inèdits, que Palau i Fabre va escriure al voltant de la figura i de l'obra de Joan Crexells, precedits d'una nota sobre el pensament de Palau i Fabre i d'un altre capítol sobre l'obra i la vida de Joan Crexells (que són el tema dels textos que transcrivim). En el primer, podrem copsar els interessos filosòfics de Palau i Fabre i la seva visió del pensament

en la cultura catalana i, en el segon, podrem contextualitzar l'autor de qui parla Palau i Fabre.

Com a conseqüència, el treball que tenen entre les mans el dividim en tres parts. En la primera parlem de la manera en què Palau i Fabre es va interessar i va llegir Joan Crexells dins i des de la seva visió de la filosofia catalana. En el segon, hi fem una nota biogràfica de Joan Crexells, que permet fer-se una visió global tant de la seva obra com de la seva activitat (i contextualitzar la perspectiva que en tenia Palau i Fabre). A la tercera, hi recollim els textos inèdits que Palau i Fabre va dedicar a Joan Crexells, als quals, si hom vol tenir una visió completa del que pensava Palau i Fabre, hi hem d'afegir el pròleg inèdit del 1968, que es reeditarà en la segona edició de *La història a l'inrevés* (Adesiara, 2026) i el text que es va incloure al segon volum de les *Obres Completes* i que porta per títol «Joan Crexells i la seva obra» (Palau; 2005: 544-577), que fou redactat a la dècada del 1980. Aquesta edició, conjuntament amb les altres dues que acabem d'esmentar, ens permet una mirada de conjunt a la vintena d'anys que Palau i Fabre va llegir i rellegir l'obra de Joan Crexells i la seva repercussió en la cultura catalana.

EL CREXELLS DE PALAU I FABRE

Deixant de banda l'homenot que Josep Pla va dedicar a Joan Crexells, i que tant va enfurismar a Palau i Fabre, un bon treball sobre el moment i l'obra de Crexells l'ha fet Xavier Serra, en estudiar la introducció de la lògica a les universitats de la cultura catalana (Serra; 2010: 49-90).¹ Per a Josep Palau i Fabre (1917-2008), el poeta i el filòsof són inseparables, com ho són les disciplines «de l'esperit» o, en altres paraules, les diferents branques de les arts i del pensament. I és que el cos i la consciència, com la matèria i l'esperit, són inseparables. També la natura i la cultura, «la bellesa natural i la bellesa cultural» i la veritat i la mentida. Tot depèn del punt de vista que hom adopti. No debades, al text «Poesia i metafísica» (1942) conclou que el poeta juga

¹ Un estudi de la seva obra i vida el va fer Norbert Bilbeny (Bilbeny; 1979, premi Joan Estelrich). Per comprendre bé el moment en què treballà Crexells, que per a Palau i Fabre és un fet molt important, també es pot consultar: Xavier Serra; «Els problemes singulars de la filosofia catalana a l'inici del segle xx», a: [J. Monserrat, I. Roviró i C. Vilanou, eds.]; *La Societat Catalana de Filosofia, cent anys d'història (1923-2023): entre el passat i el futur*. Barcelona: IEC, 2026, p. 101-126.

amb la mentida i amb la veritat. És a dir, que fa ficció per dir veritats i que diu veritats perquè menteix.¹ Alhora, també va entendre que el riure i la tragèdia tampoc no son oposats ja que la una reclama a l'altra per preservar llur pròpia força i idiosincràsia (Palau: 2005: 206-208), com el so i el silenci.

Cal no oblidar, que, l'any 1952, Palau i Fabre escrivia: «Poesia, teatre, filosofia són activitats no contradictòries i que naixen d'una mateixa font» (Palau i Perucho; 2025: 107) i que, ja el 1947 (en estudiar l'obra de Palau i Fabre), Joan Perucho n'havia dit que «de l'actitud que Josep Palau adopta envers els problemes eterns de l'home, en brolla una aspra i forta poesia que sacseja i corprèn» (Ibidem; 99) i, afegí (en parlar dels *Poemes de l'Alquimista* del 1952), que «la poesia és metafísica i el pur estat poètic és la folia» (Ibidem; 45). De fet, per a Palau i Fabre, totes les arts brosten d'una profunda inquietud metafísica que acompanya l'ésser humà.

Palau i Fabre estudià filosofia a la Universitat de Barcelona. S'hi matriculà entre els cursos de 1939-1940 i de 1942-1943 i, amb 26 anys, el dia 19 d'octubre del 1943, obtingué el grau de llicenciat. Per aconseguir-lo va haver d'aprofitar una de les dues assignatures que havia fet a la Facultat de Dret el curs de 1940-1941 i, més concretament, la d'economia política. Poca cosa es conserva del seu pas per la universitat: uns exàmens manuscrits de traducció del grec i de l'italià al castellà, en què hi consta un «más que sobresaliente», la

¹ FPF arxivador 2, ref. D 10.412.

documentació on se'ns diu que el títol de batxiller se li va reconèixer el dia 22 d'octubre del 1941 i que el curs de 1940-1941 va demanar pròrroga militar per estudis.

Crexells també va estudiar filosofia, però ell i Palau i Fabre només van compartir el mestratge de Tomàs Carreras Artau. Palau i Fabre, d'altra banda, va gaudir de les classes de Xavier Zubiri (a qui considerà superior a Ortega i Gasset), que ocupava la càtedra que fins aquell moment havia tingut Jaume Serra Húnter (1878-1943), que havia estat el professor de Crexells i havia marxat a l'exili. Tampoc no hi era Àngel d'Apraiz (que feia Teoria de la literatura i de les arts, i que fou una de les assignatures en què brillà Crexells), també a l'exili. Dit això, no podem deixar de banda que en aquests anys s'estableix un vincle emocional (i polític) entre Crexells i Palau i Fabre, ja que el jove poeta assistia a les reunions clandestines que, a partir de l'any 1941, es feien per parlar de literatura catalana a la rebotiga de Ramon Sunyer i a les cases de la vídua de Crexells i de Lluís Bonet.

Un fet que compartien Palau i Fabre i Joan Crexells era l'interès per Husserl. Per a Palau i Fabre escriure poesia era respondre a una llei universal que imposa l'imperatiu de desplegar-se o, en altres paraules, de «llençar-se enfora» i de perdurar. Una manera de produir-se com a ésser humà.¹ Ara bé, calia esbrinar com això és possible i com, això mateix, es pot dur a bon port, i això és el que començà a fer en el

¹ Plec de notes disperses manuscrites. FPF, arxivador 1, ref. D 10.390.

curs del 1942 i el que seguí treballant durant tota la seva vida. I és d'aquesta manera que establí el paper que cada gènere ha jugat en el produir-se individual i col·lectiu, ja que la poesia, com ha fet la filosofia a partir de la fenomenologia de Husserl, ja ha vist que no podem partir de la idea sinó del propi fer-se. El 1978, escriu: «Teatre i novel·la són, així, dos gèneres humans que ens mostren la humanitat i els seus problemes en dos plans diversos. Hom pot viure, sense adonar-se'n un mateix, més dramàticament o més novel·lísticament. La primera forma sembla correspondre a una fase més jove de la vida i dels pobles —a una etapa més jove de les cultures—, i la segona a una fase més madura» (Palau; 2005: 622-623).¹

Aquest fet permet entrar amb més detall en la manera com Palau i Fabre concep la història de la filosofia occidental. En l'article que l'any 1938 dedicà a Goethe hi defensa que una «Idea» és una forma equilibrada que es respon a un pensament equilibrat. És a dir, que ha nascut quan l'artista ha sabut trobar el punt dolç i quan hi ha una correspondència entre el fons i la forma (essent, aquesta, una perspectiva molt important quan analitza a Crexells). Ara bé, a través de les idees i de l'art no podem atrapar la natura. Sempre queda al-

¹ Ho relacionem amb l'esdevenir filosòfic de la fenomenologia ja que, en el plec de notes que acabem d'esmentar en l'anterior nota a peu de pàgina, Palau i Fabre hi anota aquesta reflexió sobre allò que ha fet Husserl (FPF, arxivador 1, ref. D 10.390). Husserl torna a ser citat en el manuscrit «Ramon Llull, alquimista», datat a París el 1960 (FPF, arxivador Ramon Llull, ref. D 11.978).

guna cosa inefarrable, diu. Un punt d'irracionalitat en la construcció racional (idea que retrobarem quan analitzi el fer de Crexells). L'art i el pensament venen a «omplir» o, millor dit, a substituir aquest buit. No podem atrapar la cosa mateixa però podem suggerir-la ja que el que succeeix és la lluita de David contra Goliath, del finit contra l'infinit i de l'ésser humà en el cosmos. Entre la realitat i l'artista s'estableix un equilibri de forces: la de l'individu i la de l'altre. Una harmonia perillosa i un equilibri fràgil, i això ens porta a afirmar que és impossible establir una diferència entre l'ésser humà, l'artista i el filòsof. Tots ells es fusionen. Les seves energies formen una nova energia. Un nus energètic nou.¹ Essent, aquesta idea, la que encaixa amb la visió de substància que després redescobreix a les classes de Zubiri.

Una cultura és una petita cosmologia plena de relacions i d'interrelacions, d'informacions, de formes i de transformacions. No la podem reduir a poesia, a folklore o a un únic tret. Necessita de la coparticipació de totes les energies i, per tant, un poble i una cultura necessiten poesia, folklore, assaig i novel·la. No poden ser d'una sola peça ni centrar-se en un únic àmbit ja que això les mata i les asseca i corseca.²

En la cultura acatalana contemporània qui ha mostrat aquesta complexitat i vitalitat ha estat Joan Maragall (1860-1911). A partir de

¹ Josep Palau i Fabre; «Una síntesi goethiana», *Meridià*, 1938, 1, 48, p.6.

² «Problema de la poesia», 1975. FPF, arxivador, 5, ref. D 10.807.

la idea de poesia, com a eix vertebrador i generador d'energia, el seu esforç ha brostat en la poesia, en l'assaig, en el teatre i en el periodisme. Essent, totes elles, formes de creació espiritual nascudes d'un mateix esforç poètic i modernitzador.¹ Per això mateix, li interessa molt la figura i l'obra de Diego Ruiz, que és el clar exemple del poeta-filòsof o del filòsof-poeta ja que és les dues coses al mateix temps, segons escriu l'any 1966.² I això és així per-

¹ «Pensar Maragall», FPF, arxivador 4, ref. D 10.652. Text escrit entre el 1956 i el 1966 i inclòs al segon volum de la seva obra completa, conjuntament amb altres reflexions sobre Maragall (Palau; 2005: 720-734 i 927-929). Això és així perquè: «la poesia és més que la literatura, n'és el centre, i el poeta-poeta és diferent al poeta-literat», a: «Literatura i poesia», FPF, arxivador, 1, ref. D 11.914. La poesia naix de la conjunció entre el cos i l'ànima, afeirà.

² «Diego Ruiz, contista eminent», FPF, arxivador 4, ref. D 10.695. Text editat al segon volum de la seva obra completa (Palau; 2005: 510-514). Aquesta visió remet a la que va defensar el mateix Ruiz en teoritzar el paper del «poeta civil» i la seva «filosofia de l'entusiasme» com a base de la nova filosofia catalana (Ruiz; 1907 i 1908). I, tant Ruiz com Palau i Fabre, ens remeten a les idees de Gabriel Alomar (1873-1941), qui, el 1907, escrivia que en l'àmbit de l'art i de la poesia es tracta de posar en joc, enfront una visió netament positivista de la realitat i de la filosofia, la utopia. Una utopia per fugir de la inacció. I aquesta ha de ser la filosofia del catalanisme. «El positivisme es un gran magatzem de repostatges, una alta torre de fets y d'induccions. Però, després d'ell, ¿no veiem ara a la biologia cercar, *poèticament*, la creació artificial de lo animat, y a la química cercar la transmutació dels cossos? Doncs això, aplicat a la política es, no ja l'acomodament dels sistemes als pobles, sinó dels pobles als sistemes; és *creació de pobles*, poetisació d'homes, *fiat* del qual naixen a la vida nous ciutadans», escriu en parlar de la filosofia catalana. A la «Catalunya positivis-

què, en ell, hi ha un estret lligam entre filosofia, poesia i vida: «en escriure, posa els seus sentits en una tensió tràgica; tot ho sacrifica al servei del seu art, fins i tot si fos possible, el seu cos mateix faria servir, com a instrument d'experimentació» (Palau; 2005: 1156). No és debades que digui que Bartomeu Roselló-Pòrcel va ser el profeta dels temps moderns i que va mantenir un cos a cos amb la poesia, que Antonin Artaud és el poeta que sosté un cos a cos amb la follia i que Joan Noves manté un cos a cos amb la poesia. I per això parla de l'acte de crear com un acte esotèric de transmutació del jo i del nosaltres fugint de la rutina i del dogma (Ibidem; 710-713, 795-

ta) l'ha de seguir la «Catalunya poeta» per crear, que no és el mateix que construir: «Tota la Catalunya, tota la Barcelona vuitcentista pertanyeren a l'escola històrica. [...] La Catalunya qui renaixia, renaixia per l'idioma y la conservació de l'idioma era producte d'una gran forsa conservativa. Aquesta forsa conservativa fou la salvació de Catalunya quan Catalunya, no podent aspirar a tenir facultat agressiva, era forçada a repelir la agressió dels altres per medi de l'instint de conservació. Doncs ara que aqueixa època de feblesa passà, ara que l'idioma ja no es un fi, sinó un medi, no podem ja improvisar una Catalunya de veritable radicalitat, hostil no ja a l'Espanya opressora, sinó a la Catalunya mare?» (Alomar; 1907: 1). Joan Perucho atorga a Palau i Fabre aquest rol de poeta-filòsof (o de poeta-civil, segons la terminologia de Diego Ruiz): «L'home, si a més té el privilegi d'ésser poeta, no tem el canvi de la seva veu ni el blasme de la seva paraula. Profeta de la terra, clamarà a les oïdes de la gent amb un ressò dur i enigmàtic, petrificat a la gorja. Bastarà, aleshores, aquesta veu, angoixant d'autenticitat, per a aglutinar les vocacions més disperses i més joves. Perquè un poeta pot donar sentit a tota una generació», escriu (Palau i Perucho; 2025: p. 96).

798, 841-842 i 1.199). I és que en el llenguatge no hi ha només lògica: també hi ha vida i biologia, escriu en parlar de Rosselló-Pòrcel (Ibidem; 779). En una línia molt similar, i ja que Crexells s'hi va interessar, a la visió que Pujols tenia de Gaudí com la de l'home que es va transformar espiritualment en el seu cos a cos amb l'arquitectura (sobretot amb la Sagrada Família) per retorçar-la i fer-la excessiva.¹

Per a Palau i Fabre cal investigar a fons les arrels cristianes de la nostra civilització occidental i de les filosofies europees i com, al mateix temps, aquesta herència es va empel·lar del món clàssic. No és casual que en ell hi hagi un retorn als presocràtics (a qui relliga tant amb la poesia catalana contemporània com amb Bachelard) i a la figura de Llull, a qui defineix com el predecessor de la idea del superhome de Nietzsche: «la supervoluntat de Ramon Llull, que es pot considerar un clar antecedent del superhome nietzscheà» (Palau; 2005: 416). Palau i Fabre considera que hi ha un punt en comú entre Rimbaud i Nietzsche, més enllà del rerefons romàntic (com a energia i moviment i no pas com a descripció), i que aquest és el d'enterrar l'arbre del bé i del mal i albirar el superhome, que fou precedit pel *Prometeu deslliurat* (1820) de Shelley.² I, de la

¹ Quan el 1921 Crexells li envia *L'evolució i els principis immutables* de Pujols a Unamuno, li diu que el més interessant de Pujols és l'estil, aquest estil que volia assemblar-se al que Gaudí feia a la Sagrada Família, segons digué Pujols (Pujols; [1927] 2002).

² Com que Palau i Fabre cita explícitament a Shelley podem afegir que el paper que Shelley atorga al poeta i a la poesia és el mateix que Palau i Fabre li ha donat en

mateixa manera que Llull i Nietzsche coincideixen en l'objectiu final del superhome, per a Palau i Fabre també hi ha un lligam entre el pensament existencialista contemporani i Llull ja que en tots dos se cerca la formula per arribar a la veritat o intent de fer de la filosofia una ciència rigorosa (com en Husserl). L'any 1960 diu que la recerca (mètode) de Llull podria actualitzar-se a través de l'existencialisme: «Car aquell postulat de Husserl segons el qual “encara hi ha quelcom que no ha estat pensat”, que es perpetua en aquell altre de Heidegger, quan diu que “el que més dona a pensar és que encara no pensem”, demostra que l'actual filosofia alemanya no ha abdicat del seu afany tradicional de recerca de l'absolut. Heidegger sembla voler ignorar Marx i el marxisme. Però Sartre, que no sols no els ignora, sinó que els considera com el filòsof i la filosofia del nostre temps, coincideix en aquest punt amb els alemanys. Com ells, Sartre creu que no existeix *la* filosofia: “A la nostra manera de veure, *la* filosofia *no* existeix; se la miri com es vulgui, aquesta ombra de la ciència, aquesta eminència grisa de la humanitat, no és sinó una abstracció hipostasiada”, i creu

tractar de Diego Ruiz, per exemple. A la seva *Defensa de la poesia* (1821) Shelley diu que la poesia es consubstancial a l'ésser humà i que en forja tant la seva melodia com la seva harmonia. I que a través d'ella, i en una descripció que recorda la que hem vist que Palau i Fabre fa de la tasca alquímica del jo en Llull: treballa en pro de la igualtat, de la diversitat, de la unitat, del contrast i de la mútua dependència. La revolució ve amb la poesia i la distinció entre poesia i filosofia és inadequada (Shelley; 2015: 243-283).

que fins i tot el marxisme serà un dia, per l'adveniment del marxisme, i la consegüent cessació de la lluita de classes, superat» (Palau; 2005: 380-381). Ho escriu remetent-se al que ha llegit en francès a *La philosophie comme science rigoureuse* (1959) de Husserl, *Qu'appelle-t-on penseur?* (1959) de Heidegger i *Critique de la raison dialectiques* (1960) de Sartre. Una vegada més, Palau i Fabre defensa que la filosofia sola no camina bé, que és inseparable de la poesia i de les arts.

En relació als pensadors catalans, els dos que tenen una presència més persistent entre les preocupacions de Palau i Fabre són Ramon Llull i Joan Crexells. És notòriament coneguda la seva fascinació per Llull, de qui va perfilant-ne la seva visió, que és ben definida el 1990 (i que continua treballant fins entrat el segle XXI). A «L'enigma Llull» (2004), per exemple, es planteja com és que Llull, finalment, vol ser martiritzat o, en altres paraules, perquè s'hi veu abocat, ja que, de manera especial en el *Cant de Ramon*, hi diu «Vull morir en pèlag d'amor». Per Palau i Fabre el seu martiri final sembla, més aviat, un suïcidi per amor: «Per amor, però suïcidi». Les seves ànsies d'absolut, la seva follia i la seva angoixa vital li haurien conduït. La fatal o dramàtica coincidència de tres fets: la seva ànsia d'un coneixement absolut, que la seva *Ars* no s'hagés implantat (tal i com ell hauria volgut tot i que ell concep que li ve directament de Déu) i la seva angoixa davant la vida.¹

¹ FPF, arxivador Ramon Llull, ref. D 12.016. Per recolar aquesta tesi de Palau i Fabre podem veure com al

Al poeta, el foll Llull, li plau perquè concep que la follia i l'excés formen part de la creació i de la construcció del jo d'una manera radical. Fins i tot en l'obra de Joan Crexells, diu. I és que considera que tot i ser un pensador completament noucentista i racional hi ha una obra que el delata: «El cos immortal i l'ànima mortal» (1924-1928),¹ que és un text que Crexells havia deixat al calaix i que li surt més «inesperat, més intuïtiu que racional» (i que és el títol que Palau i Fabre volia posar al llibre del 1968 on va recollir els articles i assaigs de Crexells). Aquest text pòstum, diu, no té el mateix to que la resta de la seva obra, més reflexiva, ja que és un autor que «ho controla tot». És: «la petita obra mestra involuntària a la qual l'artista no acostuma a donar la importància deguda, però que constitueix una síntesi i una culminació, tal volta insuperables, de molts dels seus esforços. Aquest breu assaig ens posa al descobert una deu irracional en Joan Crexells —com la que trobem en tots els filòsofs racionalistes— que el degué sorprendre a ell mateix.»² Amb tot, Palau i Fabre diu que Crexells no és un autor per qui senti afinitat. Massa raó, massa intel·ligència i massa judicis hi troba i, malgrat que és cabdal per a la filosofia catalana, no ha trobat continuador, i és una llàstima i una pèrdua. Sí que

capítol 80 del *Blaquerna* Llull diu que el mètode cristià de convertir no és el de Mahoma, sinó el de Crist i els apòstols: la predicació i el martiri.

¹ Publicat a *La Nova Revista* el mes de gener del 1928.

² FPF, «Joan Crexells i la seva obra», arxivador Joan Crexells, ref. D 12.023. Mecanoscrit datat el 1978 (dues versions).

n'han trobat poetes com Folguera, Salvat-Passeit i Rosselló. I això fa que: «Catalunya, durant aquests cinquanta anys, s'ha mostrat una terra prodiga en artistes i poetes, però el cert és que el panorama filosòfic és més aviat deplorable».¹ I, com dèiem, tota cultura s'ha de desplegar el màxim de globalment possible.

La mort de Joan Crexells

Joan Crexells, que havia nascut a l'Hospitalet del Llobregat el 1896, va morir a Barcelona el 1926. Va tenir una vida curta, però intensa. En començar-se a editar la seva obra completa (el 1996) Frederic Ribas va dir-ne, des de les pàgines de *La Vanguardia*, molt d'acord amb la visió de Palau i Fabre: «L'home que hauria pogut ser el Bertrand Russell Català». De fet, com explica Xavier Serra (i es recull al quart volum de les obres completes de Crexells), després de la vinguda de Russell a Barcelona i dels articles que Crexells li va dedicar, el català li va demanar de ser-ne alumne, com Crexells li va fer saber a Miguel de Unamuno per carta el 1921.²

¹ FPF, «Joan Crexells, assagista», arxivador Joan Crexells, ref. D 12.021. Text mecanoscrit i parcialment manuscrit datat el 1967. Palau i Fabre té molta raó en destacar la perversitat que ha suposat, per al pensament filosòfic català, no tenir aquestes obres a l'abast durant tants anys (i va viure en pròpia pell la censura pel fet de denunciar-ho), i és que des de l'any 1933 i fins el 1966, Joan Crexells va ser oblidat. Hi ha una segona versió amb al referència D 12.022, també del 1967 i de 23 pàgines mecanografiades.

² Archivo de la Casa-Museo Unamuno, signatu-

A l'hora d'endinsar-se en la figura i en l'obra de Joan Cexelles, Palau i Fabre reprèn la seva activitat més filosòfica. Recull opinions diverses, des de les Josep Pla sobre l'atac de Crexells a la paradoxa, fins a les opinions que

ra: AUSA_CMU,13/117. Al final d'aquesta carta és on li diu que ha demanat l'ajut per anar a Anglaterra a estudiar lògica matemàtica. En les pàgines precedents li explica que li envia (tal i com havien quedat en la seva visita a Salamanca) les darreres novetats editades en català (traduccions de clàssics i obres d'autors catalans com *L'evolució i els principis immutables* de Francesc Pujols). També hi inclou una reflexió política sobre la independència de Catalunya i la política espanyola: «Yo siempre le he tenido a V., D. Miguel, por enemigo del movimiento catalán en su aspecto político que es, en definitiva, el fundamental y el que mueve todo el renacimiento de Catalunya. (Claro está que cuando hablo del aspecto político del renacimiento catalán, no me refiero a la Lliga ni a Cambó, que son cosas circunstanciales, y externas, sino al ansia de liberación que está en el fondo de todo lo bueno que se hace en Catalunya desde hace medio siglo.) Pero como un enemigo que escucha y con el cual, como no puede menos de suceder, existe un plano común de oposición. La política española es, por otra parte, una paradoja tan enorme que la mayoría de las veces nos encontramos juntos en una actitud política, con los únicos enemigos dignos de nosotros.» Com a complement a la carta de Crexells, podem citar el que el 1928 va dir Tomàs Garcés (en plena dictadura de Primo de Rivera): «En els dies, ja llunyans, d'eleccions espanyoles era esgarrifosa la buidor dels candidats. Els colors llampanants dels anuncis de carrer i alguns vagues tòpics per a mentalitats primitives formaven, i fem les inevitables excepcions, llur únic bagatge. Amb raó un Joan Crexells, sadoll d'uropeïtat, ciutadà sensible, enyorava els llargs programes anglesos o alemanys. Programes que, àdhuc irrealitzats, tenen la seva eficàcia: desiderata inassolida, norma moral severa, o, si voleu, document provatori, a la fi, d'inconseqüència política» («Programes electorals», a: *La Publicitat*, 1928, L, 16.983, 1).

Joaquim Sempere Carreras expressa a «La influencia estrangera sobre el pensamiento filosófico en Cataluña (1912-1936)», que és una tesi del 1965. A Pla el veu com algú que va voler anorrear la tasca de Crexells i de Sempere n'agafa un munt de punts de vista positius. Contra l'*homenot* de Pla escriu el pròleg de *La història a l'inrevés*¹ i de Sempere n'incorpora diverses idees. Primer, que els principals i més inquiets autors catalans (que eren Ramon Turró, Joan Crexells i Joaquim Xirau) de principis del segle xx es van deslligar tant de l'escolàstica com de la filosofia del sentit comú. De la primera per trobar-la infecunda i, de la segona, per veure-la poc vigorosa. Segon, que en destaquí que a partir de la creació de la secció de filosofia a la Universitat de Barcelona, i al costat de Jaume Serra Hünter i de Tomàs Carreras i Artau, es van formar els primers filòsofs interessants, si deixem de banda el singular cas de Ramon Turró (i tenim en compte que Crexells també fou deixeble d'Eugeni d'Ors). Tercer, que Sempere i Carreras,

¹ Aquest text de Pla el poden trobar, com a pròleg, en el primer volum de les obres completes de Joan Crexells (Crexells; 1991: 15-43). En relació a aquest fet, Baltasar Porcel cita una carta de Pla a Sagarra del 1920 en què aquest li diu que: «Creixells [Joan] es un muchacho que no sólo va a lo suyo, sino que lo hará toda la vida porque hay cosas que se pegan como, por ejemplo, esas falsedades de la filosofía que sólo sirven como engañabobos y para hacer de catedrático, que es el oficio que más se parece al de cura. A estos de la filosofía tendrían que tenerlos atados con una cadenita y pasearlos dentro de una jaula, con algunas hojas de lechuga» (Baltasar Porcel; «Vida e ideas en el joven Pla», a: *La Vanguardia*, 01/05/1981, p. 5).